

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ'NDE DENİZ HUKUKU ULUSLARARASI MAHKEMESİ

Dr. Burak AKÇAPAR*

I. Giriş

Türkiye'nin müzakerelerine faal biçimde katılmakla birlikte imzalamadığı, ancak buna rağmen ulusal çıkarları açısından uygulamasını yakından izlemesi gereken Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi¹ (BMDHS) uyarınca kurulan Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi² (DHUM), ilk toplantısını 1 Ekim 1996 tarihinde Hamburg'ta yapmıştır. Mahkeme'nin resmi açılışı ve Hakimlerin and içme töreni 18 Ekim günü BM Genel Sekreteri Boutros-Ghali'nin de katılımıyla yine Hamburg'da

*Hukuk Doktoru, Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü'nde II. Katip. Bu makalede ifade olunan görüşler yazarın kendi görüşleri olup, Dışişleri Bakanlığı'nı hiçbir surette bağlamamaktadır.

¹Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sonucunda hazırlanan BMDHS 30 Nisan 1982'de oya sunulmuş ve 130 ülkenin kabul oyuna karşılık 17 ülke çekimser, 4 ülke de red oyu kullanmıştır. Bu şekilde üzerinde oйдаşma sağlanamayan Sözleşme metni 10 Aralık 1982'de Nihai Sened ile birlikte imzaya açılmıştır. 320 madde ve dokuz ekten oluşan BMDHS, 1958 İkinci Deniz Hukuku Konferansı'nda kabul edilen sözleşme metinlerini birleştirmekle kalmayıp, daha ileri düzenlemeler de getirmiştir. Sözleşme'nin bazı hükümleri uluslararası teamül hukukuna istinad etmekte; bazıları bu teamüli kuralları geliştirmektedir. Sözleşme ayrıca, yeni bazı mefhumları da dermeyer etmektedir. Yazılı deniz hukukuna kazandırılan yeni kavramlar arasında, münhasır ekonomik bölge, kapalı ve yarı kapalı denizler, takımada devletleri ve suları gibi kurumlar mevcut bulunmaktadır. Sözleşme'nin bir diğer yeni hükmü de, önceleri üzerinde anlaşma sağlanamayan, karasularının azami genişliğinin 12 deniz milini geçemeyeceği kuralıdır. BMDHS'nin getirdiği yenilikler konusunda bir özet için, bkz: Aydoğan Özman, "Deniz Hukuku'nda Yeni Gelişmeler", Ege'de Deniz Sorunları Semineri, AÜ SBF-Yayınları, No. 552, Ankara, 1986. Daha geniş açıklama için, bkz.: Hüseyin Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, İkinci Kitap, Ankara: Turhan Kitabevi, 1993, 262-380. BMDHS'nin Türkçe tam metin çevirisi için, bkz. Aydoğan Özman, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No.5, İstanbul, 1984.

²International Tribunal for the Law of the Sea. DHUM'un Statüsü, BMDHS'nin VI numaralı eki olarak Sözleşme'ye eklenmiştir.

düzenlenmiştir.³ DHUM'un tüm organlarını oluşturup, çalışma kural ve yöntemlerini belirlemesinin zaman alacağı ve davaları görmeye en erken 1998 yılı Ocak ayından itibaren başlayabileceği anlaşılmaktadır.⁴

BMDHS'nin taraf devletler arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesi için öngördüğü çözüm mekanizmalarının en dikkat çeken özelliği, benzerine uluslararası hukukta ender rastlanan zorunlu üçüncü taraf yöntemlerini benimsemesidir. Gerçekten de, devletler arasındaki uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümünü öngören uluslararası hukuk,⁵ bunun gerçekleşmesi için çeşitli hukuki ve siyasi kurum ve ilkeler geliştirmiştir. Ancak, devletler, barışçı çözüm forumlarından olan üçüncü taraf yargı mercilerine gitmek konusunda -kimi zaman son derece haklı sebeplerle- mütereddit davranmışlar ve genellikle zorunlu yargıyı kabul etmemişlerdir. Geçmişte zorunlu yargıyı kabul eden bazı devletlerin bunu sonradan geri aldıkları da görülmüştür. Örneğin, Nikaragua davasından sonra ABD, Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) zorunlu yargısını kabul ettiği deklarasyonunu geri çekmiştir. Bu nedenle, akid devletler arasında zorunlu üçüncü taraf yargı ve hakemlik yollarını öngören BMDHS'nin, bu yönünün vurgulanmaya değer olduğu söylenebilecektir. Ayrıca, Mahkeme daimi statüyle kurulan ilk uzman uluslararası yargı organı olmakla, uluslararası hukukta özel bir önem ve konuma sahip olmuştur.

Bu makalede, BMDHS'nin uyuşmazlıkların çözümü mekanizmaları çerçevesinde DHUM tarafından üstlenilen işlev tanımlanacaktır. Bunun yanı sıra, uluslararası hukukun güncel yönelimleri bağlamında, bu Mahkeme'nin deniz hukukunun ve genel uluslararası hukukun gelişimine muhtemel etki ve katkılarının tartışılması amaçlanmaktadır.

İlk olarak, BMDHS'nin kurala bağladığı uyuşmazlıkların çözümü sistemi ile zorlayıcı çözüm usulleri izah edilecek ve bu usullerin uygulanmasına getirilen sınırlamalar, muhtemel sorunların konu başlıkları itibarıyla anlatılacaktır. Ardından, zorlayıcı çözüm mekanizmaları içerisinde DHUM'a verilen görev ve işlev tartışılacaktır. Bu çerçevede, DHUM'un deniz yatağı uyuşmazlıklarının çözümü ile görevli Dairesi (DYUD) de incelenecektir.

Mahkeme'nin uluslararası hukukun gelişimine etkisi ele alınırken, DHUM ile UAD arasındaki görev ve yetki dağılımı ile iki mahkemenin deniz hukuku içtihatının gelecekteki seyir yönlerine olası etkileri irdelenecektir. DHUM'un uluslararası hukukun örgütlenmesinde meydana gelmekte olan değişiklikler ve bunları belirleyen genel

³BMDHS, DHUM Hakimlerinin sürekli olarak Mahkeme'nin merkezi olan Hamburg kentinde kalmamalarını, sadece gerekli olduğunda kente çağrılmalarını, sair zamanlarda mutad görevlerini devam ettirmelerini amirdir. Ancak, Hakimlerin sözkonusu mutad görevlerinin Mahkeme'nin çalışması bakımından sakınca ve çıkar çatışması yaratmayacak nitelikte olması gerekmektedir.

⁴Mahkeme'nin ilk onaltı ayında uygulanmak üzere, üç aşamalı bir çalışma takvimi öngörülmüştür. Buna göre, 1 Ağustos'ta 21 Mahkeme Hakiminin seçimiyle başlayan ilk aşamada Başkan ve Başkan Yardımcısının belirlenmesi, usul kurallarının tesbiti, mali kaidelerin kabulü ve komitelerin yapılandırılması öngörülmektedir. İkinci safha, Nisan ila Ekim 1997 dönemini kapsayacak olup, bu süre zarfında Mahkeme Sekreteryası oluşturulacak ve usul kuralları sonuca bağlanacaktır. Kasım ile Aralık 1997 ayları arasındaki üçüncü aşamada ise, Mahkeme'nin dava kabulü için son hazırlıkların ika olunması tasarlanmıştır. Bkz.: UN Press Release, Sea/1504.

⁵Birleşmiş Milletler Yasası, Madde 2, paragraf 3, v.d.

yönelimler bağlamında neler getirdiği ve ne anlam ifade ettiği de bu yazının değineceği hususlar arasındadır. Son olarak, deniz hukukunun gelişiminde önemli bir merhale oluşturan BMDHS ile ilgili bir konuda yazılan bu makaleden bilistifade, ülkemizin deniz hukukuna ilgisi konusunda yazarın görüşlerine de kısaca yer verilecektir.

II.Sistemin Anahatları

BMDHS, taraf devletler arasında Sözleşme'nin uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek, Sözleşme konusuna ilişkin her türlü uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasında, genel uluslararası hukukun emrettiği barışçı yöntemlerin uygulanması kuralını teyid etmektedir. BMDHS'nin bu yükümlülüğü hatırlatan 279. Maddesi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya hukuki düzeninin temel belgesi olan BM Yasası'nın ilgili hükümlerine de atıfta bulunmaktadır. Bunun ötesinde, Sözleşme'nin uyuşmazlıkların çözümü için kurmuş olduğu kendi sistemi, esas itibarıyla XV. Kısım ve ilgili Ek'lerde düzenlenmiştir. Anılan Kısım uyarınca, bu sistem iki aşamadan oluşmaktadır. İlk etapta anlaşmazlıkların zorlayıcı olmayan yollardan halli aranmaktadır. Bu gerçekleşmezse bağlayıcı kararların alınabildiği zorunlu üçüncü taraf usullere geçilmektedir. Bu geçişin kendiliğinden olmaması gerekmektedir. Zira, müzakere tarihine bakıldığında; Madde 283'ün, uyuşmazlığın hangi şekilde çözümleneceği konusunda ivedi görüş teatisini şart koşmakla, bir Taraf Devletin zorunlu yargıya geçişi bir siyasi manevra olarak uygulamasını engellemeyi hedeflediği, öğretilerinde vurgulanmıştır.⁶

Sözleşme'nin Taraf Devletlere, aralarındaki uyuşmazlıkların giderilmesi için geniş bir yöntem seçeneği sunmayı hedeflediği görülmektedir. Gerçekten de, BMDHS gerek zorlayıcı olmayan, gerekse zorunlu çözüm mekanizmalarını zikrederken, müzakereden ticari tahkime, uzlaşmadan zorunlu uluslararası yargıya, durum tespitinden özel tahkim mahkemesine kadar uzanan geniş bir yelpazede, uluslararası hukukun bugüne kadar geliştirmiş olduğu hemen tüm barışçı çözüm mekanizmalarını Sözleşme kapsamına almaktadır. Bu açıdan bakıldığında, giderilmesi amaçlanan sorunun hangi yoldan halledilebileceğinin teşhisi önemli bir hukuki egzersizi gerektirecektir. Zira, Sözleşme bu yöntemleri deriş ederken, uyuşmazlığın konusuna göre kullanım sahalarını ve istisnalarını da dermeyan etmiş olup, bu usul kurallarının gözetilmesi gerekmektedir.

BMDHS'nin XV. Kısımında düzenlenen, "uyuşmazlıkların çözümü" mekanizmaları içerisinde, uluslararası yargı yoluyla çözüm, esasen müzakere gibi diplomatik yöntemlere kıyasla geri plandadır. BMDHS; Taraf Devletler arasındaki Sözleşme ve konusu ile bağlantılı uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümünde, sorunun halline ilişkin ikili görüş teatisi⁷, uzlaştırma⁸ (conciliation) ve diğer siyasi/diplomatik yöntemlere öncelik

⁶ A.O. Adede, *The System for Settlement of Disputes under the United Nations Convention on the Law of the Sea: A Drafting History and a Commentary*, Publications on Ocean Development, vol. 10, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1987, s. 247. BM III. Deniz Hukuku Konferansı ve BMDHS'nin resmi travaux preparatoires belgeleri mevcut bulunmamaktadır. Bu nedenle, Konferans sırasında devletlerin oluşan Sözleşme hükümlerine ilişkin görüşleri ve önerilerden Sözleşme maddesine giden yolda belli bir metnin gördüğü değişiklikler ile bunların sebepleri konusunda, Konferans'ın şahitlerince yazılan eserler özel bir önem taşımaktadır. Konferans sırasında BM Sekreteryası'nda sorumlu bir görevli olan Adede'nin anılan eseri de bu çerçevede değerlendirilmektedir- BA.

⁷ Kısım XV, Bölüm 1, Madde 283.

tanımaktadır. Bu nedenle, Sözleşme'nin, genel uluslararası hukukla uyumlu bir şekilde, uyumsuzluğa taraf ülkeleri, aralarındaki sorunları öncelikle müzakere yoluyla halletmeye teşvik ettiği görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak, Sözleşme, bir uyumsuzluğun uluslararası yargı/tahkim önüne getirilmesinden önce ve uluslararası hukukun öngördüğü hallerde tüm iç müracaat yollarının (local remedies) tüketilmiş olması kuralını koymaktadır.⁹ Ayrıca, bir uyumsuzluğa taraf devletlerin aralarındaki sorunları herhangi bir yoldan çözümlenmek hususunda son kararı verecekleri, bu yönde bir anlaşma sağlandığı takdirde, bunun Sözleşme'nin ilgili maddelerinin önüne ve yerine geçeceği de BMDHS'nin açık hükümleridir.¹⁰ Aynı şekilde, aralarındaki anlaşmazlığı kendi yöntemleriyle çözemeyen Taraf Devletlerin uyumsuzluğun çözümü için başkaca usullerin denemesine karşı olmakta birleşmeleri durumunda da, Sözleşme'nin öngördüğü mekanizmalar uygulanmayacaktır.¹¹

BMDHS'nin en çok ağırlık verdiği iki çözüm usulünün uzlaşma ve tahkim olduğu görülmektedir. Bu durum, sözkonusu yöntemlerin ideal addedilmesinin değil, uluslararası camianın henüz zorunlu yargı usulünün şartsız kabulüne hazır olmamasının bir sonucudur. Gerçekten de, müzakereler sırasında uluslararası yargının tüm sorunlar itibarıyla zorunlu olması yönünde öneriler yapılmışsa da, bunlar nihai Sözleşme metnine yansımamıştır. Burada BMDHS'nin, her ne kadar kısıtlı da olsa geleneksel uzlaştırma usullerinden farklı ve göreceli olarak daha zorlayıcı bir uzlaştırma usulünü de kurala bağladığını ifade etmek gerekecektir. İzleyen paragraflarda daha sarıh biçimde izah olunacak bu farka göre, BMDHS belirli koşullarda uzlaştırma usullerine müracaatı zorunlu bir üçüncü taraf çözüm yöntemi olarak öngörmektedir. Bu uzlaştırma çabası sonucunda ortaya çıkacak olan rapor, geleneksel uzlaştırmada da olduğu şekilde, taraflar üzerinde resen bağlayıcı olmamaktadır. Buna karşın, uzlaştırma egzersizinin sonucu bağlayıcı olmasa da, uyumsuzluğun uzlaştırma komisyonuna havalesi konusunda bir mecburiyet tesis olunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, deniz sınırlarının belirlenmesinde BMDHS'nin kabul ettiği çözüm sürecine göre, hakkaniyete dayalı bir çözüm bulunması amacıyla yapılması gereken doğrudan müzakerelerin¹² "makul bir süre içerisinde"¹³ başarıya ulaşmaması halinde, taraflardan herhangi birinin talebi üzerine konu bir uzlaştırma komisyonunun önüne gelebilecektir.¹⁴ Burada her iki tarafın değil, sadece bir tarafın başvurusu yeterli olabilmektedir ki, bu geleneksel uzlaştırma egzersizlerinden farklı bir usul anlamına gelmektedir. Bu şekilde uzlaştırma komisyonu tarafından hazırlanan raporun bağlayıcılığı bulunmayacak, ancak bundan sonra taraflar arasındaki müzakereler bu rapor temelinde devam edecektir.¹⁵ Bunda da başarı sağlanamazsa, tarafların uyumsuzluğu ortak iradeleriyle bir uluslararası yargı veya tahkim mahkemesi önüne getirmeleri mümkün olacaktır.

⁸BMDHS, Ek V.

⁹BMDHS, Madde 295.

¹⁰BMDHS, Madde 280.

¹¹BMDHS, Madde 281, paragraf 1.

¹²BMDHS, Madde 74 ve 83.

¹³İngilizce özgün tabir "within a reasonable period of time"dir. Ne Madde 74 veya 83, ne de Madde 298 sözkonusu makul sürenin tanımını yapmamıştır.

¹⁴BMDHS, Madde 298, paragraf 1(a)(I).

¹⁵BMDHS, Madde 298, paragraf 1(a)(II).

Aynı şekilde, balıkçılık ve denizde bilimsel araştırmalar sözkonusu olduğunda da belirli altbaşlıklardaki uyuşmazlıkların zorunlu uzlaştırma usulüne tabi tutulması gerekmektedir. Bunlardan balıkçılık davalarında, toplam kabul edilebilir av hacmi,¹⁶ avlama gücü,¹⁷ canlı kaynaklar bakiyesinin diğer devletlere tahsisi¹⁸ ve Sözleşme'nin 61 ila 73. Maddeleri uyarınca oluşturulan balıkçılık alanlarının korunması ve işletimi konularındaki düzenlemelerin hükümleri konusundaki uyuşmazlıklar zorunlu uluslararası yargı yolundan muaf kılınmış ve bunun yerine zorunlu uzlaştırma yöntemine müracaat şartı getirilmiştir.¹⁹ Bir kıyı devletinin denizde bilimsel araştırmaları düzenleme hakkı çerçevesindeki fiilleri, bu tip araştırmalara izin vermemesi veya araştırmayı askıya alması konularına ilişkin uyuşmazlıklar halinde, balıkçılık davalarına ilişkin yukarıda maruz prosedür aynen burada da uygulanacaktır.²⁰ Bir diğer ağırlıklı yöntem ise tahkim olup, bu konuya ileride yeniden dönülecektir.

Bu şekilde, Sözleşme'nin öncelikle taraflar arasında yargı yolunun dışında ikili müzakere ve üçüncü tarafların katılımıyla uzlaştırma gibi diplomatik/siyasi barışçıl çözümler mekanizmalarını öngördüğü anlaşılacaktır. BMDHS, tarafların kendi aralarında uzlaşma ve anlaşmalarını teşvik etmektedir. Bunun gerçekteşmemesi halinde ise zorunlu yargı veya tahkim yöntemleri devreye girmektedir.

Sözkonusu zorunlu uluslararası yargı ve tahkim yöntemlerinin uygulanması sonucunda yetkili organlarca verilecek kararların nihai olacağı Madde 296'da hükme bağlanmıştır. Buna göre, mezkur kararlara riayet etmeyen Taraf Devletlerin BMDHS'yi ihlal ettikleri kabul edilmekle, uluslararası sorumlulukları doğacaktır. BMDHS'nin böylesi bir halde resen devreye giren bir yaptırım veya uygulatma mekanizmasıyla teçhiz edilmediği görülmektedir. Dolayısıyla, ihlallerin genel uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınması söz konusu olacaktır. Buna göre, siyasi/diplomatik ikna yöntemlerinin ötesinde, 1969 Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin "maddi ihlal" (material breach) konulu 60. Maddesi²¹ çerçevesinde önlemler alınabilecektir. İhlal durumunda olan Taraf Devlete karşı yaptırımlar uygulanması da teorik olarak mümkün olsa gerektir. Bilindiği üzere, uluslararası hukukun en zayıf halkasını teşkil eden ihlallerle başetme konusunda, meri hukuk çok etkili tedbirler getirememektedir.²² Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin pratikte sınırlı uygulatma mekanizması dışında merkezi zorlama ve yaptırım organından yoksun olan uluslararası hukuk, son tahlilde egemen devletlerin sağduyusuna ve

¹⁶BMDHS, Madde 61.

¹⁷BMDHS, Madde 62.

¹⁸BMDHS, Madde 69 ve 70.

¹⁹BMDHS, Madde 297.

²⁰Sözleşme, balıkçılık ve bilimsel araştırmalar konusunda genelde aynı prosedürlerin uygulanmasını amirdir.

²¹1969 Sözleşmesi'nin bu maddesi hükümleri çeşitli uluslararası tahkim ve yargı kararlarında teyid olunmuştur. Örnek için, bkz.: Güney Afrika'nın Namibia'daki Kalıcı Mevcudiyeti konusunda UAD görüşü, ICJ Reports 1971, s. 45-46, 47-49.

²²Yaptırımlar konusunda bir değerlendirme için, bkz.: Margaret Doxey, "International Sanctions in Recent State Practice: Trends and Problems," Bin Cheng ve E.D. Brown tarafından derlenen *Contemporary Problems in International Law: Essays in Honor of Georg Schwarzenberger on his Eightieth Birthday*, Londra: Stevens and Sons Ltd., 1988.

uyumuna istinad etmektedir. Öte yandan, BMDHS, Ek VI, Madde 39'da DYUD için uluslararası hukukta bulunan en güçlü uygulama mekanizmalarından birini emretmektedir. Buna göre, bağlayıcı olan DYUD kararlarının Taraf Devletler ülkesinde en yüksek mahkeme kararları gibi icra edileceği hükme bağlanmıştır.

BMDHS, Taraf Devletlere, kendilerini bağlayıcı kararlar alabilecek olan zorunlu uluslararası yargı/tahkim organları arasında geniş seçim imkanı tanımaktadır. Bu çerçevede, Madde 287 iki yargı ve de iki tahkim merciine atıfta bulunmakta ve Taraf Devletlerin bunlardan hangisini tercih edeceklerini yazılı olarak bildirmelerini talep etmektedir. Söz konusu mercilerin en başında da DHUM zikredilmektedir. Diğerleri ise sırasıyla, UAD, tahkim mahkemesi²³ve özel tahkim mahkemesidir.²⁴

III.BMDHS'de Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümü Usulleri

DHUM sözkonusu merciler arasında birinci sırada zikredilmekle birlikte, Taraf Devletlerin bu Mahkeme yolunu seçmeleri konusunda herhangi bir zorunlulukları bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, DHUM'un Madde 287'de ilk sırada zikredilmesi, onun öncelikli konumuna işaret etmemektedir. Tarafların üzerinde karar kıldıkları usul ve merci anılan Madde'de kaçınıcı sırada zikredildiğine bakılmaksızın uygulanacaktır. Esasen, bu açıdan bakıldığında, Madde 287 çerçevesinde tahkim yolunu tercih ettiğini beyan eden devletlerin avantajlı durumda oldukları da söylenebilecektir. Zira, uyuşmazlık içerisindeki Tarafların farklı mercileri tercih ettiklerini bildirmiş olmaları ve aksine bir anlaş sağlayamamaları durumunda tahkimin mecburi yöntem olarak uygulamaya konulması Sözleşme'nin gereğidir.²⁵ Aynı biçimde, hiçbir tercih bildirimi yapmamış olan Taraf Devletlerin, aralarında aksini kararlaştırmadıkları sürece tahkim yoluna gitmeleri, Madde 287, paragraf 3 ve 5'te karara bağlanmıştır. Bu nedenle ve yukarıda da ifade olunduğu üzere, tahkim yolu BMDHS'nin üçüncü taraf zorunlu çözüm mekanizmaları arasında ağırlıklı bir konumda bulunmaktadır.

Madde 287'de belirtilen usullerden DHUM hakkında ileride bilgi sunulacaktır. 1995 yılında 50. Yılıni kutlamış olan, Birleşmiş Milletler sisteminin temel uluslararası yargı organı UAD'nin ise burada ilave tanıtımına gerek olmadığı düşünülmektedir. Anılan Madde'nin öngördüğü diğer iki seçenek olan tahkim yollarından Ek VII'de düzenlenmiş olanı, devletler umumi hukukunda pek çok örneği görülen gelenekselleşmiş hakemlik usulüdür. Bu mahkeme Sözleşme'nin uygulanması veya yorumu hususunda bağlayıcı karar alabilecek, denizcilik alanında deneyimli beş hakemden oluşmaktadır. Ek VIII'de öngörülen özel tahkim mahkemesinin diğer tahkim mahkemesinden üç önemli farkı

²³BMDHS, Ek VII.

²⁴BMDHS, Ek VIII. Bu Ek'in hükümlerine göre, balıkçılık sahaları, deniz çevresinin korunması, denizde bilimsel araştırmalar veya seyrüsefer konularında Sözleşme hükümlerinin uygulanması veya yorumu konusundaki bir uyuşmazlığa taraf devletlerden herhangi biri, uyuşmazlığın özel olarak kurulacak bir tahkim komisyonuna (mahkemesine) sevkini isteyebilmektedir. Deniz vasıtalarının yarattığı kirlilik veya bunların atıkları da, yine bu çerçevede özel tahkim sürecinin başlatılmasına sebep olabilecektir. Aynı Ek'in 5. Maddesi uyarınca, böyle bir uyuşmazlık halinde, taraflar, tesis olunacak özel tahkim mahkemesinden uyuşmazlığın çıkmasına neden olan durumun tespitini (fact finding) talep edebileceklerdir. Bu durumda, özel mahkemenin tesbiti nihai olacaktır. Konuya ileride yeniden değinilecektir.

²⁵BMDHS, Madde 287, paragraf 5.

bulunmaktadır. Buna göre, özel tahkim ancak balıkçılık, deniz çevresinin korunması, denizde bilimsel araştırmalar ve nihayet seyrişer konularında uygulanabilecektir. Özel tahkim mahkemesi, buna uygun olarak, anılan konularda ihtisas sahibi uzmanlardan oluşacaktır. Hakimlerin seçiminde BM Gıda ve Tarım Teşkilatı-FAO (balıkçılık), BM Çevre Programı-UNEP (deniz çevresinin korunması), Hükümetler-Arası Oşeanografi Komisyonu-IGOC (bilimsel araştırmalar) ve Uluslararası Denizcilik Teşkilatı-IMO rol üstlenmektedirler.²⁶ Ayrıca, özel tahkim mahkemesi uyuşmazlığa esas teşkil eden durum ve iddia konusunda bilgi toplama (fact finding) ile görevlendirilebilecektir. Bu durumda, hazırlanan rapor nihai olacaktır. Yine talep üzerine, özel tahkim mahkemesi taraflara önerilerde bulunabileceksede, bunların bağlayıcılığı olmayacaktır. Bu tahkim mahkemelerince alınan kararların yorumu ve uygulanması konusunda çıkan uyuşmazlıkların, esas itibarıyla yine aynı mahkemelerde çözümlenmesi kurlalsa da, taraflar anlaşma yoluyla başka bir mahkemeye konuyu götürebileceklerdir. Bu şekilde, BMDHS, uluslararası hukukta mevcut geleneksel tahkim usullerine, deniz hukuku sözleşmesinin belirli konuları için özel bir tahkim usulünü eklemiştir.

13 Ağustos 1996 tarihine kadar Birleşmiş Milletler'e Madde 287 çerçevesinde beyanda bulunan ondört devletten, dokuzu DHUM'u tercih edeceklerini bildirmişlerdir. Taraf Devletlerin büyük çoğunluğu ise herhangi bir tercih beyan etmemişlerdir.²⁷ Öte yandan, Sözleşme'nin 310. Maddesi uyarınca Taraf Devletler hangi yöntemi kabul etmeyecekleri konusunda da açıklama yapabilmektedirler. Buna göre yine 13 Ağustos 1996 gününe kadar Küba ve Guinea-Bissau, UAD'nin herhangi bir uyuşmazlık şeklinde yetkisini reddeden beyanlarda bulunmuşlardır. Bu, BMDHS uyuşmazlıklarının çözüm usulü seçiminde gerek DHUM, gerekse tahkimin elini güçlendirmektedir.²⁸ Cezayir ise, UAD'nin yetkisini, uyuşmazlığa taraf her iki ülkenin önceden ve her dava için ayrı ayrı mutabakatı olması şartına bağlamıştır.

Esasen, BMDHS'nin zorunlu yargı/tahkim usullerini belirleyen eden Kısım XV, Bölüm 2 uyarınca zorunlu çözüm sisteminin kısa bir özetini yapmak gerekirse, şu hususlar ifade olunabilecektir: Zorlayıcı olmayan müzakere ve uzlaşırma dahil siyasi/diplomatik yöntemlerle çözümlenemeyen belirli istisnalar dışında her uyuşmazlık, BMDHS'nin 287. Maddesinde belirlenen forumlardan birinde karara bağlanacaktır. Bu husus, Sözleşme'nin çeşitli maddelerinde teyid edilmektedir. Balıkçılık ve denizde bilimsel araştırmalar konularına ilişkin olarak yukarıda sunduğumuz Madde 297, paragraf 2 ve 3 buna bir örnek olarak burada yeniden zikredilebilecektir. Söz konusu paragraflar, önce balıkçılık ve denizde bilimsel araştırmalar konularındaki uyuşmazlıkların zorunlu yargı/tahkim yoluyla çözüme kavuşturulabileceğini vurgulamakta, ancak bilahare bu bahisler altındaki bazı konu başlıklarını ayırarak, bunlara ilişkin olarak zorunlu yargıyı kabul etme mecburiyeti olmadığını kaydetmektedir.

²⁶BMDHS, Ek VII, paragraf 5.

²⁷BM Hukuk İşleri Bürosu, Okyanus ve Deniz Hukuku Sorumlusu Gertrude A. Blake'in yazara 13 Ağustos 1996 tarihli mektubu. DHUM'u tercih ettiklerini beyan eden ülkeler, açıklamayı yaptıkları tarih sırasına göre, şunlardır: Arjantin, Avusturya, Cape Verde, Finlandiya (UAD ile DHUM'un birlikte zikretmiştir), Almanya, Yunanistan, Oman, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, Uruguay.

²⁸Arjantin ve Avusturya, Ek VIII uyarınca kurulacak özel tahkim komisyonunu tercihleri arasında ikinci sırada beyan etmişlerdir. Mısır ise bu komisyonu tek tercihi olarak bildirmiştir. Mısır, Sözleşme uyarınca, zorunlu prosedürlere gidebilecek her uyuşmazlıkta kendi tercihi olan çözüm yöntemi ile sorunları giderme imkanında olmaktadır.

Bu noktada, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin uyuşmazlıkların çözümünü konusunda öngördüğü zorunlu çözüm sistemini daha iyi aktarabilmek için, konu başlıkları itibarıyla bir özet yapmanın uygun olacağını sanıyorum. Sözleşme'nin incelenmesinden, deniz hukuku çerçevesindeki uyuşmazlıkların esas itibarıyla üç alanda ortaya çıkabileceği anlaşılmaktadır. Bunları; Münhasır Ekonomik Bölge, açık deniz yatağı ve deniz sınırları şeklinde gruplamak mümkündür. Konu aşağıda bu başlıklar altında incelenecektir:

A.Münhasır Ekonomik Bölgedeki Uyuşmazlıklar

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB); bir kıyı devletinin karasuları esas çizgisinden başlayarak 200 mile kadar uzanan ve bu devletin karasuları dışında kalan su tabakası ve ile deniz yatağı ve onun toprak altında, sözkonusu kıyı devletinin münhasır iktisadi haklara ve (bazıları egemenlik yetkileri olarak da anılabilecek) yetkilere sahip olduğu deniz alanı şeklinde tanımlanmaktadır.²⁹

MEB'e ilişkin olarak ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklardan bazıları yukarıda özetlenmiş ve bu meyanda MEB'deki canlı kaynakların idaresi ve buradaki bilimsel araştırmaların düzenlenmesi konularında, taraf devletlerin zorunlu yargı yolundan muaf olabilecekleri, bunun yerine uzlaştırma yoluna başvurma mecburi tutulduğu izah olunmuş idi.

Bunlar dışında, Sözleşme'nin 192 ila 236. Maddelerinde düzenlenen deniz çevresinin korunması konusunda ise, BMDHS zorunlu yargı yolunu açık tutmaktadır. Sözleşme, deniz çevresinin korunmasına ilişkin çok sayıda hüküm içermektedir. Kısım XII'de toplanan bu maddeler; deniz çevresinin, gemi, uçak, denizde kurulu tesislerden atılan veya kara kökenli kirletici yada zehirli maddelerden korunması, bu maddelerin denize dökülmesine yol açacak kazalara karşı önlemler alınması, deniz ekosistemini bozacak yeni veya yabancı canlı türlerinin denize zerkedilmemesi, kirlenmenin önlenmesi konusunda küresel ve bölgesel işbirliği yapılması türünden çok sayıda kaide koymaktadır. Sayısı onlarla ölçülen deniz çevresinin korunması konulu uluslararası düzenlemelerin bir sentezini ifade eden Kısım XII hükümlerinin uygulanması veya yorumu konusunda çıkan uyuşmazlıkların, zorunlu yargı/taahkim yöntemlerine tabi olması kabul edilmiştir. Esasen, Madde 297, deniz çevresinin korunması konusundaki uyuşmazlıklarda, sadece BMDHS hükümlerinin değil, ilgili tüm uluslararası kural ve standartların gözetilmesini amirdir. Buna göre, kıyı devletinin Sözleşme, yetkili uluslararası bir kuruluş veya Sözleşme uyarınca hareket eden bir diplomatik konferans aracılığı ile belirlenmiş deniz çevresini koruma amaçlı uluslararası kural veya ilkelerin hilafına davranışları zorunlu yargıya tabi olacaktır.³⁰

MEB'de uyuşmazlık konusu olabilecek bir diğer husus da üçüncü taraflara tanınan hakları ilgilendirmektedir. Kıyı devletine ilan ettiği ve usulüne uygun olarak sınırlandırılan³¹ MEB dahilinde özel münhasır hak ve yetkiler bahşeden BMDHS, üçüncü

²⁹Hüseyin Pazarcı, a.g.y., s.353.

³⁰BMDHS, Madde 297, paragraf 1(c).

³¹BMDHS'nin 74. Maddesi kıta sahanlığı ile MEB'in sınırlandırılmaları hususunda aynı prensibi getirmektedir. Buna göre, MEB'in sınırlandırılması anlaşma yoluyla ve

devletlerin teamül hukukundan kaynaklanan bazı haklarını da teyid etmektedir. Bunların başında, deniz ulaşım (seyir) ve uçuş serbestisi gelmektedir. Gemilerin seyir rejimi bakımından MEB bütünüyle açık deniz rejimine bağlıdır. Bölgenin üzerinden uçulması hususunda da serbesti bulunmaktadır. Üçüncü devletlere tanınan diğer bir hak ise, ekonomik bölgede deniz dibine kablo veya boru döşenmesini mümkün kılmaktadır. Ayrıca, bu serbestilerle bağlantılı olarak, deniz ve hava araçlarının ve deniz dibi kablo ve borularının işletilmesi gibi, denizin uluslararası hukuka uygun diğer kullanım biçimleri de üçüncü tarafların yararlanmasına açık tutulmuştur.³²

BMDHS, üçüncü tarafların MEB'den istifadeleri konusunda ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları davalının kimliğine (kıyı devleti veya üçüncü devlet) göre iki şekilde görmekte ve her ikisinin çözümü için de zorunlu uluslararası yargı yoluna işaret etmektedir. Aşağıdaki Madde 297 paragraflarından (a) ve (c) kıyı devletinin, (b) ise üçüncü bir devletin aleyhine iddia tesis olunabileceği halleri ortaya koymaktadır:

(a) Sahildar devletin işbu Sözleşmeye, seyrüsefer veya uçuş serbestliği ve hakkı veya denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliği ve hakkı yönlerinden ve keza, denizin 58. Madde'de öngörülen diğer uluslararası yasal amaçlarla kullanılması yönünden aykırı davrandığı iddia edildiğinde;

(c) Sahildar devletin işbu Sözleşme ile veya yetkili uluslararası bir kuruluş veya işbu Sözleşme uyarınca hareket eden bir diplomatik konferans aracılığı ile tesbit edilmiş ve deniz çevresini korumayı ve muhafaza etmeyi amaçlayan belirli uluslararası kurallara veya ilkelere aykırı davrandığı iddia edildiğinde;

(b) Bu serbestilerin ve hakların uygulanmasında veya bu kullanmalarda, bir devletin işbu Sözleşme'ye veya sahildevletinin işbu Sözleşme hükümlerine veya bunlara aykırı olmayan diğer uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak kabul ettiği kanun ve kurallara aykırı davrandığı iddia edildiğinde.

B. Deniz Yatağının İşletimi Konusundaki Uyuşmazlıklar

1970 yılında, uluslararası camia, nikel, bakır ve kobalt da dahil olmak üzere zengin ve teknolojik gelişmeler sonucunda giderek daha fazla erişilebilir olan madensel doğal kaynakları³³ içeren açık deniz yatağı ve toprak altını, insanlığın ortak mirası olarak ilan etmiş idi.³⁴ BMDHS de bu tanımlamayı kabul etmiştir. Sözleşme; kısaca "Alan"³⁵ olarak adlandırdığı ulusal yetki sınırları dışındaki deniz yatağı ve toprak altında, hiçbir devletin egemenlik iddiasında bulunamayacağına, Alanda mevcut kaynakların hiçbir devlet

---

uluslararası hukuka uygun olarak ve hakça bir sonuca ulaşılacak biçimde gerçekleştirilmelidir.

³²Bu tip kullanımlar için, bkz.: BMDHS, Madde 58 ve Madde 88-155.

³³Canlı kaynaklar BMDHS'nin deniz yatağı rejiminin (Kısım XI) kapsamına girmemektedir.

³⁴BM Genel Kurulu'nun 2750/25 sayılı kararı.

³⁵İngilizce özgün tabiri "Area"dır. Bu terimi Türkçe'ye aktarırken Münhasır Ekonomik Bölge (Exclusive Economic Zone) ile karışmaması için "bölge" yerine "alan" sözcüğü tercih edilmiştir. BA.

veya kişinin malı olamayacağına,³⁶ burada yapılacak çalışmaların tüm insanlığın yararına olacak şekilde³⁷ ve barışçı amaçlarla³⁸ gerçekleştirilmesi gerektiğine hükmetmektedir. Sözleşme uyarınca, Alan'a zarar veren devlet veya uluslararası örgütler aleyhine uluslararası sorumluluk doğmaktadır.³⁹

BMDHS, insanlığın ortak mirası ve malı olan açık deniz yatağı ve toprak altında işletme faaliyetlerinin düzenleyicisi ve denetimcisi olmak üzere Deniz Yatağı Uluslararası Otoritesi⁴⁰ (Otorite) adlı uluslararası örgütü kurmuştur. Sözleşme'nin tüm Taraf Devletleri, Madde 157 uyarınca kurulan Otorite'nin doğrudan (ipso facto) üyesidirler. Otorite, Alan'ın işletilmesinde tüm insanlık adına hareket ederek, Alan kaynaklarının işletimi ve korunması ile buradan elde edilecek gelirlerin üye devletler arasında paylaşılmasına ilişkin düzenlemeleri yapacaktır. Bu yöndeki faaliyetlerin düzenleyicisi, yürütücüsü ve denetimcisi Otorite olacaktır. Alanda ekonomik faaliyette bulunmak isteyen devletler veya devlet teşekkülleri Otorite'den izin almak zorundadırlar. Taraf devletlerden birinin uyruğunda veya denetiminde bulunan tüzel veya gerçek kişilerin müsaade alabilmeleri için, sözkonusu Taraf Devletin bu talebi desteklemesi şartı aranmaktadır. Desteği veren devletin; müsaade alacak gerçek veya tüzel kişinin yükümlülüklerine uygun hareket etmesini sağlayacak ulusal mevzuatını oluşturması vacibesi bulunmaktadır. Devlet, devlet kuruluğu veya kişilerin dışında, kendisi Otorite'nin bir organı olan İşletme'nin de Alan'da faaliyet yapma yetkisi vardır.⁴¹ Deniz yatağına ilişkin olarak öngördüğü düzenlemeler, BMDHS'nin en tartışmalı yönünü oluşturmuştur. Başta ABD olmak üzere birçok sanayileşmiş ülke BMDHS'nin XI. Kısım ve III ile IV numaralı Eklerine vaki itirazları dolayısıyla Sözleşme'ye taraf olmakta direnmekteydiler. Bu ülkeler, deniz yatağındaki faaliyetler için izin alınması prosedüründe Otorite'nin siyasi kararlar vermesi olasılığı, sözkonusu işletme izninin alınması için Otorite'ye ödenmesi gereken payın yüksekliği, Otorite'nin giderlerine bu ülkelerin katılım paylarının yüksekliği, İşletme'ye tanınan rekabeti bozucu imtiyazlar gibi hususları eleştirmekteydiler.⁴² Sanayileşmiş ülkelerin yanısıra BM Genel Sekreteri de deniz yatağı ile ilgili XI. Kısımda ciddi eksiklikler olduğunu bildirmiş idi. Bu çerçevede yapılan ilave müzakereler sonucunda BM Genel Kurulu 28 Temmuz 1994 günü "BMDHS'nin XI. Kısımının Uygulanmasına Dair Anlaşma"yı (Anlaşma) kabul etmiş ve bu ülkelerin de Sözleşmeye taraf olmalarının yolunu açmıştır.⁴³ ABD ve diğer sanayileşmiş ülkelerin uluslararası örgütlerin yapılanma ve oylama düzenlemelerinde sayısal çoğunluklar yerine menfaatlerin vurgulanması gerektiği şeklindeki tercihleri, bu Anlaşma'da büyük ölçüde

³⁶BMDHS, Madde 137, paragraf 1.

³⁷BMDHS, Madde 140, paragraf 1.

³⁸BMDHS, Madde 141.

³⁹BMDHS, Madde 139.

⁴⁰International Sea Bed Authority. BMDHS, Madde 137.

⁴¹BMDHS, Madde 170 ve Ek IV. İngilizce özgün tabiri "enterprise"dır.

⁴²Hüseyin Pazarcı, agy., s.378.

⁴³BM Genel Kurulu'nun 48/263 sayılı kararı. Tam metni için, bkz.:33 International Legal Materials 1309 (1994). Anlaşma'nın ikinci maddesi, bu belgenin BMDHS'nin XI. Kısım ile birlikte yorumlanıp, uygulanacağını ve iki metnin çatıştığı hallerde Anlaşma'nın üstün geleceğini amirdir. BMDHS'yi onaylamamış olan devletler, Sözleşmeye taraf olduklarında Anlaşma'yı da kabul etmeleri gerekecektir. Sözleşme'yi onaylamış olan devletlerin ise Anlaşma'ya ayrıca taraf olmaları beklenmektedir.

gerçekleşmiştir. Anlaşma, başta ABD olmak üzere sözkonusu ülkelerin Deniz Yatağı Otoritesi'ndeki nüfuzlarını artırmaktadır.⁴⁴ Otorite'nin örgütlenmesi konusunda düzenleyici hükümler içeren Anlaşma, İşletme'nin işlevini geciktirmekte ve büyük ölçüde de kısıtlamaktadır. Deniz Yatağı'nın işletimi ile ilgili konularda devletler ve özel şirketler aleyhine tahmil edilmiş mali yükümlülüklerde de önemli indirimler sağlanmıştır. Anlaşma genelde Otorite'nin düzenleyici takdir hakkını sınırlamaktadır.

Her ne kadar deniz yatağının işletilmesi yakın gelecekte mühim bir iktisadi faaliyet olarak öngörülmemekteyse de, açık denizlerin rejimini de ilgilendiren boyutları dolayısıyla, BMDHS'nin deniz yatağı hükümlerine önem atfedilmektedir. Sözleşme'nin deniz yatağı ve Deniz Yatağı Uluslararası Otoritesi ile ilgili maddelerinin uygulanmasına ilişkin olarak gerek Taraf Devletler veya bir Taraf Devlet ile Otorite arasındaki, gerçek bir ticari sözleşmenin tarafları arasında uyumsuzlukların çıkması beklenebilecektir. Bunlardan bir Taraf Devlet ile Otorite arasında çıkması muhtemel uyumsuzluklar; bu taraflardan birinin BMDHS ve ekleri ile bunlara göre yapılan düzenlemelerle bağlantılı fiil ve kusurlarını konu edinebilecektir. Aynı şekilde, Otorite'nin yetkilerini aşığı veya bunları kötüye kullandığı şeklindeki iddialar da bu çerçevedeki bir uyumsuzluk mevzuu olabilecektir.⁴⁵

Deniz Yatağına ilişkin uyumsuzlukların üçüncü taraf çözümünde Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi bünyesinde kurulan daimi Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi (DYUD) ilk sırada anılabilecek bir merci olmakla beraber, yine aynı Daire bünyesinde kurulabilecek olan Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Ad Hoc Dairesi ile ticari sözleşmelere ilişkin UNCITRAL tahkim kurallarını uygulayabilecek olan bağlayıcı ticari tahkim mahkemesi de bu konuda yetkili kılınmıştır.⁴⁶ Anılan merciler arasında konu başlığımızı en yakından ilgilendiren DYUD hakkında ileride daha ayrıntılı bilgi sunulacaktır. Bu noktada hatırlatmak istediğim, sözkonusu her üç merciin de bağlayıcı kararlar alabilecekleridir.

C. Deniz Hudutlarının Sınırlandırılması Konusundaki Uyuşmazlıklar

Deniz hukukunun en tartışmalı ve hassas mevzularından belki de başlıcasını deniz hudutlarının sınırlandırılması konusu oluşturmaktadır. Deniz hudutları hukukunun gelişiminde UAD ve ad hoc tahkim kararlarının önemli rol oynadığı, ayrıca bu konunun tüm uluslararası hukuk konuları arasında en fazla dava konusu olduğu görülmektedir. Deniz hudutları konusundaki uyumsuzluklar, karasuları ve kıta sahanlığı ile Münhasır Ekonomik Bölge'nin sınırlandırılmasına ilişkindir. Uluslararası hukuk sınırlandırma konusunda belirli bir yöntemi tahmil etmemektedir. Bunun yerine kıta sahanlığı ve MEB'in sınırlandırılmasının anlaşma yoluyla, UAD Statüsü'nün 38. Maddesinde belirtilen uluslararası hukuk kaynakları temelinde yapılması ve sonucun da hakça olması gerektiği

⁴⁴Bernard H. Oxman, "The 1994 Agreement and the Convention," 88 AJIL 687 (1994), s. 695.

⁴⁵BMDHS deniz yatağı konusundaki muhtemel uyumsuzluk konularını Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi'nin görev alanı konusunu belirleyen Madde 187'de dermeyan etmektedir. Konuya ileride mezkur Daire'nin incelendiği bölümde yeniden dönecektir.

⁴⁶BMDHS, Ek VI, Kısım 4.

ifade olunmaktadır.⁴⁷ Karasularının sınırlandırılmasında da keza belirli bir yöntem bulunmamakla birlikte, BMDHS orta hat (eşit mesafe), özel durumlar ve tarihi haklar gibi bazı kavramlara atıf yapmaktadır.⁴⁸ UAD kararları da bu konuda her zaman tutarlı bir çizgi izlememektedir. Örneğin, UAD'nin Danimarka ile Norveç'i karşı karşıya getiren Grönland ile Jan Mayen arasındaki sınıra dair 1993 tarihli kararında, sistematik ve birleşik içtihat yoluyla sınırlandırma hukukunun ortak unsurlarının kökleşeceği görüşünün zayıfladığı görülmüş ve her durumun karara temel teşkil edebilecek ayrı koşulları olabileceği yaklaşımı ağır basmıştır.⁴⁹

BMDHS'nin 298. Maddesi Taraf Devletlere deniz hudutlarının sınırlandırılması uyuşmazlıklarını yapacakları bir beyanla zorunlu yargı prosedürlerinin kapsamı dışına alma hakkını tanımaktadır. Bu durumda, anılan tipteki uyuşmazlıkların zorunlu yargı/tahkim yoluna gitmesi ancak taraflardan herhangi birinin bunu kabul etmeyeceğini geçerli bir deklarasyonla bildirmemiş olması halinde mümkün olabilmektedir. Sınırlandırma uyuşmazlıklarını zorunlu yargı mekanizmasının dışına iten bu Madde uyarınca taraflar "makul bir süre içersinde görüşmeler yoluyla çözüm bulunamazsa" herhalükarda uzlaştırma komisyonuna gitmeyi kabul etmek zorundadır.

Öte yandan, anılan zorunlu yargı mekanizmaları bütünüyle BMDHS'nin yürürlüğe girdiği tarihten (16 Kasım 1994) sonra ortaya çıkan sorunları kapsamaktadır. Bu tarihten önce patlak vermiş sorunların çözümü BMDHS sisteminin tamamen dışına alınabilmektedir.⁵⁰ Ayrıca, deniz hudutlarının sınırlandırılması ile bir anakara parçası veya ada/ada grubu üzerinde egemenlik iddiasına bağlı başka bir uyuşmazlığı birlikte içeren karma uyuşmazlıklar da, BMDHS'nin zorunlu yargı mekanizmalarının dışında tutulmaktadır. Aynı şekilde, taraflar arasında bir şekilde çözüme kavuşturulmuş veya aralarında mevcut bir anlaşma sayesinde çözüme kavuşturulması öngörülmüş uyuşmazlıklar da bütünüyle bu mekanizmaların kapsamı haricinde addedilmektedir.⁵¹

Burada yeniden vurgulanması gereken, Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra ortaya çıkan sınırlandırma konulu uyuşmazlıklarını zorunlu yargıya götürmeyi kabul etmeyen devletlerin, herhalükarda zorunlu olarak uzlaştırma komisyonuna gitmeleri gereğidir. Bu husus yukarıda uzlaştırma usulleri bahsinde izah olunmuş idi. Ancak, kısa bir hatırlatma yapmak gerekirse, makul bir süre içersinde uyuşmazlığa doğrudan müzakere yoluyla çözüm bulunamaz ise, taraflardan herhangi biri konuyu BMDHS çerçevesinde bir uzlaştırma komisyonuna götürebilmekte, bu şekilde oluşacak komisyon raporu bağlayıcı olmamakta, fakat müteakip müzakerelerde uzlaştırma raporu esas alınmaktadır. Bunda da başarı sağlanamazsa, tarafların ortak iradesi bulunduğu takdirde, konu zorunlu yargıya teslim edilebilecektir. Sonuçta, hukuken bağlayıcı olmasa da, uzlaştırma komisyonunca

⁴⁷BMDHS, Madde 74 ve 83.

⁴⁸BMDHS, Madde 15.

⁴⁹Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen, 1993 ICJ REP. 38. Bu kararın bir özeti için, bkz.: Jonathan I. Charney'in 88 AJIL 105 (1994)'te yayımlanan "case note"u.

⁵⁰BMDHS, Madde 298, paragraf 1(a). Bu konuda, ayrıca bkz.: Louis B. Sohn ve Kristen Gustafson, *The Law of the Sea*, St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1984, s. 243. Ayrıca, A. O. Adede, agy, s.179.

⁵¹BMDHS, Madde 298.

hazırlanacak raporun fiiliyatta müzakerelerin seyrine nüfuz uygulayabileceği görülmektedir.

İkinci olarak, kıta sahanlığı ile MEB'in sınırlandırılması konulu 74 ve 83. Maddelerin ortak 3. Paragrafı, sınırlandırma uyumsuzluğu konusundaki nihai çözüme mani durumların ortaya çıkmasını engellemek gayesiyle ve işbirliği ve anlayış ruhu çerçevesinde, taraflara aralarında "pratik nitelikli geçici düzenlemeler"⁵² tesis edebileceklerini hatırlatmaktadır. Anılan geçici düzenlemeler tamamen uyumsuzluğa taraf devletler arasında kararlaştırılacak olup, bir üçüncü tarafın tahmil edebildiği "ara önlemler"⁵³ farklı bir yöntemi ifade etmektedir. Geçici düzenlemelerden farklı olarak, örneğin BMDHS Madde 290 uyarınca bir zorunlu yargı/tahkim mercii tarafından, uyumsuzluğa taraf devletlerin haklarının korunması veya çevreyi koruma gerekçeleriyle ara önlemler uygulanabilmekte, bunda tarafların rızası aranmamaktadır.

Madde 298 uyarınca, askeri faaliyetler ile BM Güvenlik Konseyi'nin üzerinde çalıştığı bir meselenin zorunlu yargıya gitmesi de Taraf Devletlerce ihtiyari beyan yoluyla reddedilebilecektir. Aynı şekilde, kıyı devletinin; Madde 297, paragraf 2 ve 3 gereğince kendisi zorunlu yargıdan muaf balıkçılık veya denizde bilimsel araştırmalarla bağlantılı bir polis faaliyeti de BMDHS mekanizmalarının dışına alınabilmektedir.⁵⁴

BMDHS'nin zorunlu yargı sisteminin sınırlarının konu başlıkları itibarıyla irdelendiği bu kısımda genel bir özet yapmak gerekirse; altı çizilmesi gereken bir nokta, ister DHUM veya UAD, ister tahkim yolları olsun uluslararası yargıya veya tahkime dayalı çözüm mekanizmalarının BMDHS'nin her veçhesini kapsamadığıdır. Kısım XVI, Bölüm 2, zorlayıcı yargı/tahkim yöntemlerini dermeyerken, "(müteakip) bölümdeki istisnalar saklı kalmak kaydıyla" ifadesine yer vermektedir. Buna göre, herşeyden önce, Madde 297 Taraf Devletlerin kıyı devletlerinin egemen hakları, denizin bilimsel araştırmalar için kullanımı ve balıkçılık hakları gibi konularda zorlayıcı yargıya veya tahkime teslim olma yükümlülüklerinin sınırlarını daraltmaktadır. İlaveten, Madde 287'de zikredilen bu yollara başvurmak konusunda, Taraf Devletler, Sözleşme uyarınca peşinen kabul ettikleri zorlayıcı yargı veya tahkim yükümlülüğüne hudut koyabileceklerdir. Böylece, Madde 298 Taraf Devletlere deniz sınırlarının belirlenmesi ve askeri faaliyetler gibi konularda ve belirli koşullarda herhangi bir veya birden fazla zorlayıcı yargı/tahkim yöntemini kabul etmeyeceğini yazılı olarak bildirme yetkisi tanımaktadır. Hal böyle olmakla birlikte, MEB'deki-balıkçılık sahaları, yabancıların MEB'de bilimsel deniz araştırmaları yapmalarına izin verilmesi ve hatta bazı durumlarda deniz egemenlik alanlarının sınırlandırılması gibi konularda zorlayıcı yargı veya tahkim yöntemlerinin peşinen reddedilmesi halinde dahi, kendisi de üçüncü taraf bir çözüm yöntemi olan mecburi uzlaştırma mekanizmasının kabulü gerekmektedir.⁵⁵ BMDHS'nin yürürlüğe girmesinden önce beliren uyumsuzluklar ise zorunlu çözüm mekanizmalarının tamamen dışarısında bırakılmıştır.

⁵²Provisional arrangements.

⁵³Ara önlemler konusunda kapsamlı bir çalışma için bkz.: Rudaolf Bernhardt, (der), Interim Measures by International Courts. Berlin: Springer-Verlag, 1994.

⁵⁴BMDHS, Madde 298, paragraf 1(b)

⁵⁵BMDHS, Madde 297, paragraf 2(b) ve Madde 298, paragraf 1(a).

IV.Zorunlu Çözüm Usulleri Meyanında Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi

A.Mahkemenin Yapısı

Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi'nin Statüsü, BMDHS'nin VI. Numaralı Ek'inde yer almaktadır. Mahkeme'nin deniz hukuku konusunda ihtisas sahibi 21 hakimi bulunmaktadır. Bu hakimler 1 Ağustos 1996 günü New York'ta yapılan Taraf Devletler toplantısında oylama ile seçilmişlerdir.⁵⁶ Hakimlerin seçiminde adayların kişisel vasıflarının yanısıra, oluşacak mahkeme içersinde dünya yüzündeki temel hukuk sistemlerinin temsil ediliyor olması ve coğrafi dağılımın da hakça olması şartı aranmaktadır.⁵⁷ Buna göre, BM sisteminde mevcut her coğrafi bölgeden en az üç kişinin mahkemede bulunması gerekmektedir. 1 Ağustos 1996 tarihli ilk seçimler sonucunda Afrika ve Asya'dan beşer, Batı Avrupa ve Latin Amerika'dan dörder, Doğu Avrupa'dan ise üç aday seçilmiştir. Mahkeme'de her milliyetten sadece bir kişi bulunabilecektir. Statü'de kayıtlı olmasa bile bir devletin başka bir ülke vatandaşını aday göstermesi mümkündür. Nitekim, kurulan ilk mahkemede İngiliz hakim D.'H. Anderson, Fransa tarafından aday gösterilmiştir.

Mahkeme'nin karar alabilmesi için en az onbir hakimın mevcut bulunması gerekmektedir. Kararlar katılan hakimlerin oy çokluğu ile alınmaktadır. Oyların eşitliği durumunda Mahkeme Başkanı veya onun yerine hareket eden Hakim'in oyu kararı tayin etmektedir. Bu şekilde alınan kararlar mutabık olmayan hakimlerin muhalif görüşlerini karara eklemeleri mümkündür.

Mahkeme'nin alacağı kararlar kural olarak sadece uyuşmazlığın taraflarını bağlamaktadır. Öte yandan, BMDHS'nin veya başka bir uluslararası anlaşmanın yorumu veya uygulanması sözkonusu olan davalarda, sözkonusu anlaşmalara taraf tüm devletlerin duruşmalara müdahil olma hakları bulunacaktır ve karar müdahil olan bu devletler açısından da bağlayıcı olacaktır.

Mahkeme bünyesinde yine daimi statüyle bir Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi de kurulmaktadır. DHUM hakimleri tarafından ve bu hakimler arasından seçilecek onbir kişiden oluşacak olan Daire'nin yapısında yine BM sistemindeki coğrafi grupların hakça dağılımının gözetilmesi gerekecektir. Daire hakimleri üç seneliğine seçilecektir. DYUD'un görev ve yetki alanına ileride yeniden dönülecektir.

⁵⁶1-2 Ağustos 1996 tarihlerinde yapılan Taraf Devletler toplantısında DHUM hakimliğine seçilen 21 hukukçunun adları ve milliyetleri şöyledir: David Heywood ANDERSON-İngiltere, Rüdiger Wolfrum-Almanya, Paul Bamela ENGO-Kamerun, Anatoly Lazarevich KOLODKIN-Rusya, Vicente MAROTTA RANGEL-Brezilya, P. Chandrasekhara RAO-Hindistan, Joseph Sinde WARIOBA-Tanzanya, Joseph AKL-Lübnan, Hugo CAMINOS-Arjantin, Gudmundur EIRIKSSON-İzlanda, Edward Arthur LAING-Belize, Tafsir Malick NDIAYE-Senegal, Tullio TREVES-İtalya, Alexander YANKOV-Bulgaristan, Lihai ZHAO-Çin, Mohamed Mouldi MARSIT-Tunus, Thomas A. MENSAH-Gana, Choon-Ho PARK-Kore Cum., Soji YAMAMOTO-Japonya, L. Dollivier M. NELSON-Grenada, Budislav VUKAS-Hırvatistan. Seçilen hakimler arasında çekilen kura sonucunda, adigeçen hakimlerden ilk yedisi 3, ikinci yedisi 6, son yedisi ise 9 yıllık dönem için görev yapacaklardır. Görev süresi dolan hakimler yeniden seçilebilecektir.

⁵⁷BMDHS, Ek VI, Madde 2.

DYUD'a havale edilen ve Deniz Yatağı'ndaki faaliyetlere ilişkin olarak BMDHS'nin yorumlanmasını gerektiren uyuşmazlıklar, tarafların talebi üzerine ad hoc bir dairede görülebilecektir. Uyuşmazlığın taraflarından bu yönde bir talep gelmesi halinde, DYUD kendi üyeleri arasından üç Hakim'den oluşan ad hoc daireyi teşekkül ettirecektir. Tarafların ad hoc dairenin hakimleri konusunda mutabık olmamaları halinde ise, her biri bir üye seçecek, üçüncü üye ise DYUD Başkanı tarafından atanacaktır.

DYUD ve onun altında oluşturulacak ad hoc dairelere ek olarak, bizzat DHUM'un bünyesinde özel daireler de kurulabilecektir.⁵⁸ Bunun amacının, belirli uyuşmazlık kategorileri için mütehasıs hakim grupları tesis etmek olduğu anlaşılmaktadır. DHUM tarafından resen yapılabilecek olan bu işlem, belirli bir dava sırasında tarafların isteği üzerine de gerçekleştirilebilecektir.

Ayrıca, Mahkeme'nin işlerini hızlı tasfiye edebilmesini teminen, her yıl özel bir seri muhakeme dairesi de kurulacaktır. Seri ve basit muhakeme usulü gereğince birçok mutad formalitelerden sarfınazar edecek olan bu özel daire, beş asil ve iki yedek hakimden oluşacaktır. Bu daire hakimleri de diğer tüm alt veya özel dairelerin üyeleri gibi DHUM'un seçilmiş 21 hakimi arasından belirlenecektir.⁵⁹

DHUM'a sevk edilen uyuşmazlıkların gerçekten gerekli nitelikleri taşıyıp taşımadığı hususunun tayini için BMDHS Madde 294 uyarınca bir duruşma hazırlığı (preliminary proceedings) mekanizması Sözleşme'ye dercedilmiştir. Buna göre, Mahkeme; kendisine sunulan bir dava talebinin hukuki yolların suistimalini teşkil edip etmediği veya dayanaktan yoksun olup olmadığı hususunda taraflardan birinin talebi üzerine veya resen karar verebilmektedir. Bu şekilde DHUM, sözkonusu talepte hukuki yolların kötüye kullanıldığı veya önce dayanağı bulunmadığına karar verdiği takdirde, davaya bakmayacaktır.⁶⁰

DHUM ve DYUD'un idari usul ve yapıları hakkında bazı genel bilgiler verdikten sonra, aşağıda bu Mahkeme ve Daire'nin görev ve yetkileri izah olunacaktır.

B.DHUM'un yetkileri ve görev alanı

Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi'nin yetki ve görev alanına giren konular BMDHS'nin 288. Maddesinde dermeyeran olunmuştur. Buna göre Mahkeme, usulüne uygun şekilde önüne getirilen ve BMDHS hükümlerinin uygulama ve yorumuna ilişkin herhangi bir uyuşmazlık konusunda karar verme yetkisine sahip kılınmıştır. Esasen, bu yetki sadece DHUM'a tanınmış değildir. Sözkonusu 288. Madde, Sözleşme'nin zorunlu yargı usulleri çerçevesinde taraflara sunulan her dört seçenek (DHUM, UAD ve iki tahkim mercii) için ortak hükümleri belirlemektedir. Dolayısıyla, zorunlu yargı/tahkim mercilerinden herbiri BMDHS hükümlerini yorumlayabilmektedir. Aynı şekilde, DHUM dahil bu forumlardan herbiri, BMDHS'nin amaçlarıyla bağlantılı herhangi bir uluslararası anlaşmanın yorumu ve uygulaması hususundaki uyuşmazlıkları çözümlayebilecektir. Bu

⁵⁸BMDHS, Ek VI, Madde 15.

⁵⁹BMDHS, Ek VI, Madde 15(3).

⁶⁰Duruşma hazırlığı, DHUM'un yanı sıra, BMDHS'nin amir hükmünde öngörülen tüm diğer yargı ve tahkim organları bakımından da geçerli bir usuldür.

husus Divan Statüsü'nün 21 ve 22. Maddelerinde teyid olunmakta ve bu maddeler BMDHS'nin yanısıra, Mahkeme'ye yetki tanıyan sair anlaşmaları da DHUM'un yetki alanına çekmektedir. Statü'nün 22. Maddesi bu çerçevede, BMDHS'nin konusuyla bağlantılı meri bir başka anlaşmayla ilgili uygulama veya yorum uyuşmazlıklarının, sözkonusu anlaşmanın tüm taraflarının rızası olması şartıyla, Mahkeme'ye getirilebileceğini amirdir. Görüleceği üzere, anılan son maddeler Mahkeme'nin yetki alanını daha da genişleterek, uluslararası deniz hukukunun Sözleşme dışında kalmış olan boyutlarını da DHUM'un ilgi sahasına dertmektedir. DHUM ve diğer zorunlu yargı/tahkim organları, bir uyuşmazlığa bakma yetkileri bulunup bulunmadığı konusundaki incelemeyi yapmak ve nihai kararı vermekle yükümlendirilmişlerdir.

DHUM kendisine havale edilen davaları BMDHS ve Sözleşmeyle çelişmediği ölçüde genel uluslararası hukukun kurallarını temel alarak karara bağlamakla yükümlendirilmiştir.⁶¹ Diğer bir ifadeyle, Mahkeme uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin yargısal kararlarını alırken, Sözleşme'nin yanısıra, uyuşmazlıkla bağlantılı sair yazılı düzenlemeler ve konunun özünü bağladığı değerlendirilen genel uluslararası hukukun sair anlaşma, teamül ve ilkeleri gibi kaynaklarına atıfta bulunabilecektir. Tarafların tercihi halinde, Mahkeme'ye intikal eden uyuşmazlıkların, hakkaniyet ve nispet yolu olarak tanımlanan ex aequo et bono yöntemiyle çözümü de mümkün olmaktadır.⁶²

C.Mahkeme'nin Bir Dairesi Olarak DYUD

Bu noktada, Sözleşme'nin Madde 287, 2. paragrafı ve Ek VI uyarınca deniz yatağı ile ilgili konulardaki uyuşmazlıkların çözümü gayesiyle kurulan DYUD hakkında ilave bilgi vermek uygun olabilecektir. İkili veya çok taraflı diplomatik yöntemlerin başarıya ulaşmaması halinde, deniz yatağı ile ilgili uyuşmazlıkların zorlayıcı çözüm mercii, öncelikle DHUM'un bu alt-mahkemesi olacaktır. DYUD, deniz yatağı zenginliklerinin işletimi ve Münhasır Ekonomik Bölge konularında BMDHS'nin içerdiği uzlaşımın denetimi ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda da ifade olunduğu üzere, bir yandan Taraf Devletlere MEB içerisinde bazı iktisadi inhisari haklar tanıyan ve açık deniz yatağının işletimini bir uluslararası kuruluşa devreden BMDHS, diğer taraftan da MEB ve açık denizlerde üçüncü tarafların ulaşım ve uçuş hürriyeti gibi haklarını da teyid etmektedir. Açık denizlere ilişkin bu uzlaşım, genelde BMDHS'nin uyuşmazlıkların zorlayıcı çözümü mekanizmasını ve bu meyanda da DHUM ile DYUD'un kurulmasını gerektirmiştir.⁶³

DYUD, Birleşmiş Milletler III. Deniz Hukuku Konferansı'nda önceleri Sözleşme uyarınca kurulan Deniz Yatağı Otoritesi'ni (Teşkilatını) denetlemekle görevlendirilecek temel yargı organı olarak tasarlanmış idi. Ancak müzakerelerin dinamiği içerisinde bu öneri yumuşatılmış ve sonuçta DYUD, Deniz Yatağı Otoritesi, Taraf Devletler ve özel ve tüzel kişilerin hak ve sorumlulukları arasında çeşitli uzlaşım ve dengeleri denetim altında tutmak doğrultusunda sınırlı bir işlev üstlenmiştir. Bu çerçevede, DHUM ve DYUD'un belki en dikkat çekici yetkisini, başka bir çözüm yolu devreye girinceye kadar,

⁶¹DHUM Statüsü'nün konuyla ilgili 23. Maddesinin gönderme yaptığı BMDHS'nin 293. Maddesi.

⁶²BMDHS Madde 293, paragraf 2.

⁶³Shabtai Rosenne, "Establishing the International Tribunal for the Law of the Sea", *AJIL*, vol. 89, p.812.

uyuşmazlığa taraf devletlerin haklarının korunması, çevrenin muhafazası veya sahil devletinin alıkoyduğu gemilerin derhal saliverilmesi konularında acil "geçici önlemler" (provisional measures) tahmil etme kudreti oluşturmaktadır.

BMDHS'de kabul edilen formülde, DYUD, deniz yatağı ile ilgili sorunlarda, geçici önlemler alma dışındaki yetkilerini, kendi bünyesinde kurulabilecek ve üç hakimden mürekkep bir ad hoc mahkeme veya ticari tahkim mahkemesi ile paylaşmaktadır. Zorunlu yargı mekanizmaları bağlamında da yetkileri kısıtlanmıştır. Buna göre, Otorite'nin kendi ihtiyarına teslim edilen icrai yetkiler çerçevesinde oluşturduğu kural, düzenleme ve usullerin geçersizliğine hükmedemeyeceği veya bunların Sözleşme'ye uygunluğunu denetleyemeyeceği Sözleşme'de kurala bağlanmıştır.⁶⁴ Diğer bir ifadeyle, DYUD, BMDHS tarafından Deniz Yatağı Otoritesi'nin ihtiyarına bırakılan hususlarda Otorite'nin kural koyucu faaliyetlerini denetleyememektedir. Aynı şekilde, danışma görüşü verilmesi konusuyla ilgili hükümler bir yana, DYUD'un-Otorite adına bu ihtiyari yetkileri kullanamayacağı da bir Sözleşme hükmüdür. Ancak, belirli bir olayda sözkonusu kural, düzenleme ve usullerin uygulanmasının bir tarafın akitten doğan borçlarına veya Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerine aykırı olacağı yolundaki iddialar DYUD'un faaliyet alanına girecektir. Aynı şekilde, BMDHS veya bir akit çerçevesindeki yükümlülüklerinin ifasındaki kusur iddiasıyla doğan tazminat taleplerinin de DYUD'da karara bağlanması mümkündür. Son olarak yine Madde 189 uyarınca, Deniz Yatağı Otoritesi'nin yetkilerini aştığı veya bunları kötüye kullandığı yolundaki iddiaların karar mercii de DYUD olacaktır.

Böylece, önceki bahislerde maruz kısıtlamalar saklı kalmak kaydıyla, DYUD'nin şu davalara bakabileceği Sözleşme'de dermeyeran olunmaktadır:⁶⁵

- 1) ilgili BMDHS hükümlerinin yorumu konusunda Taraf Devletler arasındaki,
- 2) Otorite'nin koyduğu kural, düzenleme ve usullerin hilafına bir Taraf Devlet ile Deniz Yatağı Otoritesi tarafından yapılan fiilen veya kusurlara ve ayrıca Otorite'nin yetki aşımı veya yetkisini kötüye kullanımına ilişkin olarak bunlar arasındaki,
- 3) ister Taraf Devlet, tüzel veya özel kişiler, ister Otorite olsun bir akte taraf durumunda olanlar arasındaki, akidin yorumu veya uygulanması yada zarar verici fiil ve kusurlar hakkındaki,
- 4) Otorite ile bir Taraf Devlet'in desteklediği (sponsor) müstakbel müteahhit arasındaki, bir akdin reddi veya bu akdin müzakeresi sırasında ortaya çıkan hukuki bir mesele konusundaki ve
- 5) Otorite ile başka bir taraf arasındaki, deniz yatağının işletimi ile ilgili konularda Otorite veya müteahhit firmanın kusuru sonucunda oluşan zararlara ilişkin sorumluluk veya borçlar konusundaki davalar.

DYUD'dan aynı zamanda, UAD örneğinde olduğu gibi Danışma Görüşü (Advisory Opinion) istenebilmesi imkanı da bulunmaktadır. Buna göre, Deniz Yatağı Otoritesi'nin

⁶⁴BMDHS, Madde 189.

⁶⁵BMDHS, Madde 187.

Genel Kurulu veya Konsey'i,⁶⁶ Sözleşme'nin 191. ve 159. Maddeleri uyarınca DHUM bünyesindeki Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi'nden hukuki konularda istişari mütalaa alabilmektedir. Bunlardan 159. Madde, Otorite mensuplarından en az dördte birinin yazılı başvurusu üzerine, Genel Kurul önüne gelen bir önerinin Sözleşme'ye uygunluğu hakkında hukuki danışma görüşü istenebileceğini amirdir.⁶⁷ İstişari mütalaa taleplerinin ivedilikle yanıtlanması da Madde 191'in DYUD'a verdiği bir görevdir.

Deniz yatağının işletimine ilişkin olarak özel ve tüzel kişilerin de ticari ve ekonomik çıkarlarını doğrudan etkileyecek bir rejim öngören BMDHS, bu nedenle Devlet dışındaki bu aktörlerin de uluslararası yargı yoluna başvurabilmelerine cevaz vermektedir. Daha doğru bir ifadeyle, BMDHS bu konuda DYUD'a münhasır bir yetki tanımaktadır. Özel ve tüzel kişilerin deniz yatağının işletimi konusunda gerek Otorite, gerekse ilgili bir kontratın diğer tarafları ile olabilecek uyuşmazlıklarını DYUD'da çözümleme imkanları bulunmaktadır. Sözleşme'nin 187. ve 188. Maddeleri birlikte okunduğunda özel ve tüzel kişileri içeren dört uyuşmazlık şeklinin DYUD'da çözümlenebileceği anlaşılmaktadır. Buna göre, deniz yatağının işletimine dair bir kontratın uygulaması veya yorumu hakkındaki uyuşmazlıklar esas itibarıyla ticari tahkim yoluyla giderilmeye çalışılacak, ancak konu BMDHS'nin yorumunu gerektirmekteyse, uyuşmazlığın çözüm mercii DYUD olacaktır. Buna karşılık, deniz yatağının işletimine ilişkin bir kontratın herhangi bir tarafının diğer bir tarafa yönelik veya onun meşru çıkarlarını doğrudan etkileyen fiil veya kusurlarının söz konusu edildiği uyuşmazlıklar ise doğrudan DYUD'a havale olunacaktır. Aynı şekilde Otorite ile müteahhit adayları arasındaki veya Otorite ile özel/tüzel kişiler arasındaki, Otorite'nin Ek III, Madde 22 uyarınca bir kontratın uygulanması sırasında kusuru bulunmakla zarara yolaştığı iddiasını içeren uyuşmazlıklar da DYUD'da çözümlenecektir. Özel ve tüzel kişilere verilen ve uluslararası hukukta insan hakları divanları dışında raslanmayan bu yargı imkanı, anılan Daire'nin ve dolayısıyla DHUM'un vurgulanması gereken bir niteliğini teşkil etmekte ve önemini artırmaktadır.

V.DHUM'un Deniz Hukukunun Gelişimine Muhtemel Etkileri

DHUM'un, deniz hukuku ve genelde devletler umumi hukukunun gelecekteki yönelimlerine olası etki ve katkıları konusunun uluslararası hukuk yazarları arasında tartışılmakta olduğu müşahade olunmaktadır. Bu çerçevede, özellikle UAD ile DHUM'un deniz hukuku uyuşmazlıklarının yargısal çözümünde nasıl bir görev ve yetki paylaşımına gidebilecekleri ve DHUM'un kurulmuş olmasının uluslararası hukuk ve deniz hukuku bakımından ne anlam ifade edebileceği husuları üzerinde durulmaktadır.

A.Uluslararası Hukukun Güncel Yönelimleri Çerçevesinde DHUM'un Konumu

DHUM, görev alanı, devletler umumi hukukunun belli başlı bir konusunun (deniz hukuku) tamamını kapsayan daimi statüyü haiz ilk uluslararası uzman yargı organıdır. Bilindiği üzere, halihazırda başta uluslararası insancıl hukuk ve savaş hukuku kurallarını ihlal edenlerin yanı sıra, taşıt korsanlığı gibi uluslararası suçların faillerini yargılamak üzere daimi statüde bir Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasına çalışılmakta olup,

⁶⁶BMDHS uyarınca tesis olunan Deniz Yatağı Otoritesi hakkında bilgi için, bkz.: Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, a.g.y., s.373.

⁶⁷BMDHS, Madde 159, paragraf 10.

bu konuda Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nda bir Statü Taslağı hazırlanmıştır.⁶⁸ Bu iki örnek dışında, çeşitli ad hoc mahkemeler uzman yargı organı olarak hizmet vermişlerdir. Bunların en önemlileri ikinci Dünya Savaşı sonrasında savaş suçularını yargılamak üzere Nürnberg ve Tokyo'da kurulan Uluslararası Askeri Mahkemeler olmuştur. Bu iki Mahkemede savaş hukukunun insanlığa ve barışa karşı işlenen suçlar gibi önemli kurum ve ilkeleri doğmuştur. Halen Lahey'de faaliyet gösteren Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi de sözkonusu ikinci tipte bir uluslararası yargı mercii olup, adından da anlaşılacağı üzere, görev alanının niteliği itibarıyla DHUM ile aynı kategoride sayılamayacaktır.⁶⁹

BM üyesi devletlerin büyük çoğunluğunun taraf olduğu BMDHS'yi yine de tüm devletlerin onaylamadığı, örneğin Türkiye'nin Sözleşmeye taraf olmadığı bilinmektedir. Böylece DHUM'un, Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) aksine, küresel görev alanına sahip olmadığı, Sözleşme'ye taraf olmayan devletlerin üzerinde yetkisi olmadığı görülmektedir. Bu açıdan belki DHUM'un, ilk uzman uluslararası yargı organı sıfatını hak etmediği, bunun yerine örneğin bir Avrupa Adalet Divanı kategorisinde zikredilmesinin daha uygun olacağı söylenebilecektir. Bununla birlikte, BMDHS'ye Taraf Devlet sayısının çokluğu ve bu devletlerin yerkürenin belirli bir coğrafyasında toplanmamış olmaları gerçeğinin bu argümanı zayıf kaldığı düşünülmektedir.

Uluslararası ilişkileri düzenlemek kaygısında olan uluslararası hukuk, giderek karmaşıklaşan yaşamın baskısı altındadır. Etkinliğini artırma çabası çerçevesinde, uluslararası hukuk daha hızlı süreçlerle hukuk yaratmaya, kapsamını genişleterek yeni alanları da denetimine almaya çalışmaktadır. Yine daha etkin olma gayretiyle uluslararası hukukun giderek uzmanlaşmak ve hantal global çalışmalarla birlikte bölgesel, işlevsel veya konusal ayrışımara ve peyderpey ilerleyen tedrici süreçlere gitmekte olduğu gözlemlenmektedir.⁷⁰

İşlevsel ve bölgesel örgütlenme yönelimi çerçevesinde uyuşmazlıkların barışçıl çözümü için üçüncü taraf mekanizmaları ve yargı mercileri de giderek çeşitlenmekte ve uzmanlaşmaktadır. Uluslararası güvenlik veya iktisadi, ticari rejimler yaratan birçok anlaşma sistemleri kendi üyeleri arasındaki uyuşmazlıkların çözümü için bu yönde daimi başvuru mercileri yaratmaktadır. Bölgesel örgütler bakımından, Avrupa Serbest Ticaret Birliği Mahkemesi veya Avrupa Birliği Adalet Divanı gibi daha eski örneklere, 1995 yılında kurulan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'nın Uzlaştırma ve Tahkim Mahkemesi gibi yenileri de eklenmektedir. İşlevsel örgütlenme açısından, Uluslararası Ceza Mahkemesi projesine ek olarak, yine bu meyanda gösterilebilecek bir misal ise, ABD'nin 1995 yılında ortaya atmış olduğu, ancak şu ana kadar sonuçsuz kalan

⁶⁸Bu konudaki çalışmalar hakkında bilgi için, bkz.: James Crawford, "The ILC's Draft Statute for an International Criminal Tribunal", 88:1 AJIL (1994). Ayrıca, Report of the Working Group on the draft statute for an International Criminal Court, Annex to Report of the International Law Commission on the Work of its Forty-Fifth Session, UN GAOR, 48th Session Supplement No.10. (255 UN Document A/48/10 (1993).

⁶⁹Uluslararası hukuk ve yargının gelişimi bakımından çok önemli bir gelişmeyi temsil ettiği konusunda öğretide görüş birliği bulunan Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi hakkında hukuki bir değerlendirme için, bkz.: Theodor Meron, "War Crimes in Yugoslavia and the Development of International Law", AJIL, Ocak 1994.

⁷⁰Burak Akçapar, *The International Law of Conventional Arms Control in Europe*, Baden Baden: Nomos, 1996.

Uluslararası İflaslar Mahkemesi olabilecektir. DHUM de bu son örnekler kategorisinde başarılı bir emsal oluşturmuştur. DHUM'un uluslararası hukukun uzmanlaşma ve üçüncü taraf çözüm (ve hatta yargı) organlarının yayılması yönelimine uygun düştüğü görülmektedir.

Uluslararası ceza yargısı yaratılmaya ve kişileri de yargılayacak uluslararası mekanizmalar oluşturulmaya çalışılırken, öğretide bunun savaş hukukunu veya insancıl hukuku genel uluslararası hukuktan ayıracağı kaygısı taşınmamaktadır. İnsancıl hukukun uygulanması için ayrı bir kurumlaşma gereksinimi kabul edilmektedir. Bunun pratik bir nedenini bu konuda yetkili bir daimi yargı organının bulunmaması oluşturmaktadır. Bilindiği üzere, UAD sözkonusu suçların sanıklarını yargılama yetkisi ile donatılmamıştır. Savaş suçları ve diğer uluslararası suçlar milli mahkemelerde veya Eski Yugoslavya ve Ruanda Mahkemelerinde görüldüğü gibi ad hoc organlarda yargılanmaktadır. Halbuki, daimi bir ceza mahkemesinin bu suçların yargılanmasını kolaylaştıracağı ve belki de gelecekte caydırıcı etki yaratabileceği savunulmaktadır. DHUM (DYUD) da, yukarıda ifade olunduğu gibi, BMDHS çerçevesinde pratik bir ihtiyaç olarak beliren tüzel ve gerçek kişilerin haklarının korunması işlevini üstlenmekte olup, bu çerçevede tek yetkili daimi uluslararası yargı organı konumundadır. Bu çerçevede, BMDHS rejiminin DYUD'un üstlendiği yetkilere sahip olmayan bir zorunlu uluslararası yargı organı olmaksızın eksik kalacağı anlaşılmaktadır. Ancak, DHUM'un kendisi için aynı kesinlikte bir sonuca varmak güçtür. DYUD olmaksızın DHUM, uyuşmazlıkların çözümünde görebileceği fonksiyon ve bunun muhtemel olumlu katkıları bir yana, BMDHS'nin sine qua non bir unsurunu teşkil eder nitelikte görünmemektedir.

B.DHUM ile UAD'nin İlişkisi

Bugüne kadar uluslararası deniz hukukunun yorumlanması ve hatta gelişiminde çok merkezi bir rol oynayan UAD ile yeni kurulan DHUM arasında bundan sonraki görev paylaşımı ve bu iki mahkeme içtihatının uluslararası deniz hukukunun geleceği üzerindeki muhtemel yansımaları konusunda farklı görüşler serdedilmiştir. Bu meyanda, aralarında UAD Hakimi Shigeru Oda'nın da olduğu bir grup hukukçu; DHUM'un, deniz hukukunu ayrılmaz parçası olduğu devletler umumi hukukundan ayıracağı, UAD'nin BM sisteminin merkezi yargı mercii olma konumunu sarsacağını savuşmuşlardır. Bu nedenle, Japon hakim Oda çok teknik veya hukuki-olmayan meselelerin DHUM'a getirilirken, diğer deniz hukuku davalarının ise UAD'de görülmesini önermiştir.⁷¹

Buna karşılık birçok hukukçu da; DHUM'un deniz hukukunu genel uluslararası hukuktan ayırmayacağını, zira DHUM'un kararlarında UAD ile aynı kıstasları uygulayacağını, çünkü DHUM'un da UAD gibi BMDHS ve genel uluslararası hukuk kurallarını esas almak zorunda olduğunu vurgulamışlardır. Bu yazarlar ilaveten, DHUM'nin yapıcı bir rekabet ortamı yaratarak uluslararası deniz hukukunun gelişimine canlılık ve katkı sağlayacağı görüşünü de serdetmişlerdir. Bu ikinci görüşün sahipleri,⁷² Divan hakimlerinin seçim kriterlerinin son derece yüksek standartları öngördüğünü

⁷¹Örneğin, bkz.: Shigeru Oda, "The International Court of Justice from the Bench", 244 Recueil des Cours 9, 139-155 (1993 VII).

⁷²Örneğin, bkz.: Jonathan I. Charney, "The Implications of Expanding International Dispute Settlement Systems: The 1982 Convention on the Law of the Sea", 90:64 AJIL (1996).

hatırlatmakta ve burada görev alacak hukukçuların uluslararası hukukun gelişiminde faal rol oynayabileceklerini de ayrıca belirtmektedirler.

Esasen, ilk görüşü savunan hukukçuların bir açıdan haklı oldukları düşünülmektedir. Gerçekten de, aynı alanda karar alan iki Divan bulunmasının, hukuk biliminin elan çetin bir yönünü oluşturan içtihat birliği (unity of jurisprudence) kavramını daha da zorlayabileceği söylenebilecektir. Bilindiği üzere, ister iç, ister uluslararası hukukta olsun, tek bir mahkemenin hakimleri dahi kendi içlerinde bölünerek, farklı yorum ve kararları savunabilmektedir. UAD'nin birçok kararında da, hakimler görüş birliği sağlayamamış ve kararların alınması da çoğunluğun oyu kifayet ettiği cihetle mümkün olabilmıştır. Hatta, Divan Başkanı'nın belirleyici oyunun (casting vote) dahi celbedilmesi gerekebilmıştır. Bu nedenle, hukuk bilimi açısından özde çok benzer ve hatta aynı olan değişik davalarda iki yargı organının birbirlerinden farklı görüş oluşturmaları muhtemel sayılmalıdır. Bu durumun ise, içtihatın genel tutarlılığına ve dolayısıyla deniz hukukunun gelişimine müsbet katkı sağlamayacağı düşünülebilir. UAD, elli yılı aşkın ömründe bugüne kadar en çok deniz hukuku konusundaki davalara bakmıştır. Bu hukuk dalının gelişiminde, her ne kadar emsal hukuku bağlayıcı olmasa da, içtihatın önemli bir yer tuttuğu, UAD'nin kararlarında deniz hukukunun boşluk ve belirsizliklerini incelleme ördüğü bilinmektedir. Üstelik, Lotus (egemenlik mefhumu) veya Kuzey Deniz Kıta Sahaneliği (teamül hukukunun oluşumu) örneklerinde görüldüğü gibi, deniz hukuku konusundaki UAD kararlarının uluslararası hukukun tümü üzerinde ciddi bir nüfuza sahip bulunduğu gözden kaçmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, içtihat birliğinin önemi daha da açıklık kazanmaktadır.

Doğal olarak, bu durum DHUM'un UAD ile aynı parkurda çalışması halinde daha bariz olabilecektir. Halbuki bir diğer açıdan bakılınca, DHUM'un deniz hukuku alanında yetki alanının UAD'den daha geniş olduğu görülmektedir. Örneğin, UAD nezdinde sadece devletler dava tarafı olabilirken, DHUM'un daimi Divanı olan DYUD belirli konularda bu hakkı gerçek ve tüzel kişilere de tanımaktadır. Diğer bir ifadeyle, DHUM, UAD'nin halihazır Statüsü çerçevesinde yerine getiremeyeceği bazı işlevleri de üstlenmektedir.

Hal böyle olmakla birlikte, BMDHS çerçevesinde DHUM ve DYUD'a atfedilen görev, UAD Statüsü'nde yapılacak uygun değişikliklerle, Divan tarafından da ifa olunabilecektir. Nitekim, E. Lauterpacht, DHUM'u "gereksiz" olarak nitelermiş ve BMDHS'den DHUM'a tüm atıfların çıkarılmasını, bunun yerine münhasıran DHUM'un bakabileceği davaların UAD'de görülebilmesini sağlayacak maddelerin UAD Statüsü'ne dercedilmesini savunmuştur.⁷³

Esasen, sorun farklı mahkemelerin değişik kararlar vermesinden değil, içtihatı birleştirecek bir üst mahkemenin devletler umumi hukukunda bulunmamasından doğabilecektir. Bir bakıma, Milletler Cemiyeti sisteminden başlayarak BM Yasası sonrasında devam eden süreç içerisinde, UAD genel yetki alanına sahip bir daimi uluslararası yargı organı olarak sınırlı da olsa bir çeşit imtiyazlı mahkeme hizmeti vermiştir denebilecektir. Halbuki DHUM'un kurulması, UAD'nin en sıklıkla bakmış olduğu bir konuda UAD ile muvazi yetkiye sahip yeni bir mahkemenin ortaya çıkması sonucunu yaratmıştır. Bunun ise, UAD'nin alışılmış başat konumunu sarsacağı ve uluslararası hukuku imtiyazlı bir mahkemeden yoksun bırakabileceği söylenebilecektir.

⁷³Elihu Lauterpacht, *Aspects of the Administration of International Justice*, Cambridge: Grotius Publications, 1991, s.21-22.

Öte yandan, UAD'nin bir imtiyazlı mahkeme olma konumunu ne kadar sürdürebileceği de tartışma konusu olabilecektir. Uluslararası ad hoc yargı, tahkim veya uzlaştırma gibi üçüncü taraf çözüm forumlarının deniz hukukunda önemli bir işlev görmekte olduğu müşahade olunmaktadır. Ad hoc forumlar eliyle çözümlenen uyuşmazlıklara örnek vermek için, 1986 tarihli Guinea-Guinea Bissau⁷⁴ veya 1992 tarihli Kanada- Fransa⁷⁵ deniz alanlarının sınırlandırılması kararları zikredilebilecektir. Hernekadar ağırlıklı işlev belki UAD tarafından üstlenilmiş olsa dahi, deniz hukukunun yorumlanmasına ve uygulanması hususunda belirli tek bir mercinin bulunmadığı savunulabilecektir. Ad hoc yargı ve tahkim organlarının UAD'den bağımsız olarak deniz hukukunu yorumladıkları ve bu tip ad hoc forumlara başvuru sayısının da az olmadığı bilinmektedir. Bu bakımdan, Charney'in de işaret ettiği gibi, daimi bir yapıya sahip olması itibarıyla DHUM, diğer ad hoc mahkemelere kıyasla daha fazla süreklilik vaad etmektedir.⁷⁶ Diğer bir ifadeyle, hernekadar ad hoc forum kararlarının UAD'den ne ölçüde saptıkları ayrı bir çalışma konusu olabilecektir ve yazarın bu konuda arşivinde zikredilebilecek uygun bir karşılaştırma eseri bulunmamaktaysa da, deniz hukukunda içtihatın herhalükarda sadece DHUM'un kurulmuş olmasından dolayı birliğini kaybetmeyeceği söylenebilecektir.

Gerek ad hoc mahkemelerin kurulma sıklığı, gerekse Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi daimi yargı organlarının da kurulması yolunda sarfedilen çabalar, UAD'nin tüm uluslararası yargı gereksinmelerini karşılayamadığının bir göstergesi olarak kabul edilebilecektir. Bu açıdan bakıldığında, daimi statüyle kurulan uzman mahkemelerin uluslararası hukukta yaygınlaşması sonucunda, belki UAD'nin ileride yeniden örgütlenerek bir üst mahkeme (supreme court) olarak yeniden hizmete sokulması mümkün olabilecektir. Daha açık bir ifadeyle, UAD'nin görülebilir gelecekte olmasa dahi bir vadede gerçek bir üst mahkeme olarak görev ifa edebilecek şekilde tasarlanması için, bundan önce uluslararası hukukun çeşitli başlıklarında uzmanlaşmış daimi "alt-mahkemelerin" oluşturulması gerekli ve uygun olabilecektir.

C.DHUM'un Faaliyetleri ve Bunun Deniz Hukukunun Gelişimine Olası Etkileri

Lehine veya aleyhine görüşler ne olursa olsun, DHUM bugün için uluslararası hukuk düzeninin elle tutulur bir unsuru olarak tüm gerçekliğiyle kurulmuş olup, faaliyete geçmeye hazırlanmaktadır. DHUM'un belirli bir vadede UAD'nin deniz hukukunun tesbit ve yorumlanması konusundaki merkezi ve ağırlıklı konumunu devralmasının, herşeyden önce önüne gelecek davalara ilişkin olarak alacağı kararların ikna gücüne ve bu yolla sağlayacağı prestije bağlı olacağı güvenle ifade olunabilecektir. UAD'nin ilk bulunduğu yıllardan bu yana iş yükü çok büyük oranda artmıştır. UAD'nin kendisine yönelik talepleri karşılamakta zorlanmakta olduğu dahi söylenmektedir. DHUM'un da kendisini kabul ettirip BMDHS ve deniz hukuku alanında yetkin bir otorite olarak tanınması, bunun sonucunda da (deniz hukuku alanında) UAD'nin yerini alması imkansız görülmemektedir. Ancak, Mahkeme'ye sevk edilen davaların artması bakımından zamana da ihtiyaç olabilecektir. Özellikle, deniz yatağında madenciliğin halihazırda maliyet-

⁷⁴25 ILM 252

⁷⁵31 ILM 1149.

⁷⁶Jonathan I. Charney, "The Implications of...", s. 74.

kazanç analizlerinde çok karlı bir ekonomik faaliyet alanı olarak görülmediği, hatta 2025 yılına kadar bu konudaki faaliyetlerde bir sıçrama beklenmediği,⁷⁷ Otorite'nin denetimindeki bu konudaki davaların DHUM-DYUD'u sıkıştırmasının beklenmeyeceği söylenmektedir.⁷⁸ Öte yandan, DHUM hakimliğine seçilen Alman hukukçu Wolfrum; evveleminde Münhasır Ekonomik Bölge'nin ötesinde balıkçılık hakları, yabancı ülke kıyılarına yakın bölgelerde bilimsel araştırma gemilerinin faaliyetleri gibi konuların Mahkeme önüne gelebileceğini belirtmiştir. Adıgeçen ayrıca, hernekadar sınır uyuşmazlıkları BMDHS'nin zorunlu yargı/tahkim mekanizmalarının dışında yer alsada, halihazırda dünya çevresinde mevcut olduğunu vurguladığı sayısı yüzü aşkın deniz hududu uyuşmazlıklarının, DHUM'a sevkedileceği beklentisini dile getirmiştir.⁷⁹ Eski uyuşmazlıklar sözkonusu olduğunda özel anlaşma ve tahkimnameler yoluyla teknik açıdan mümkün olabilecek bu beklenti gerçekleştiği takdirde, sadece DHUM'un iş yükü bir hayli yoğun olmakla kalmayacak, aynı zamanda Mahkeme, deniz hukuku konusunda otoritesini kabul ettirmek yolunda önemli fırsatları yakalamış da olacaktır.

Daha yakından bakıldığında; deniz hukuku uyarınca kıyı devletlerinin seyrüsefer, uçuş, iletişim ve askeri faaliyetler gibi konulardaki yetkilerinin kapsam ve içeriğine ilişkin çekişmelerin BMDHS sonrasında daha da artması beklenebilecektir. BMDHS, şu an için kıyı devletinin yetki sahasının coğrafi sınırına ilişkin tartışmaya bir nokta koymuş ve Münhasır Ekonomik Bölge'yi 200 mil olarak belirlemiştir. Hudutların komşu veya karşı ülkeler arasında sınırlandırılması konusu hassas niteliğini korumaya devam edecek olmakla birlikte, 200 milin ötesinde yetki iddia ve talepleri bundan böyle "aşırı" (excessive claims) olarak tasniflendirilebilecektir. Halbuki, Münhasır Ekonomik Bölge içersinde kıyı devletinin yetkileri ve üçüncü tarafların hakları arasındaki dengenin uygulamada hangi sorun ve uyuşmazlıkları ortaya çıkaracağını yaşanarak görülmesi gerekecektir. Bu konularda gerek DHUM, gerek diğer yargı veya tahkim organlarının alınacak kararların, ister istemez teamül hukukunun oluşumu yada egemenlik mefhumunun güncel tanımı ve diğerleri gibi devletler umumi hukukunun önemli mülahaza başlıklarına temas etmeleri gerekebilecektir. Dolayısıyla, deniz hukukunun bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da uluslararası hukukun gelişimini etkilemeyi sürdürmesi makul bir beklenti olacaktır. DHUM'un bu çerçevedeki işlevi BMDHS'nin başlıca yargı organlarından biri olmasına istinad edecektir. Ayrıca, DHUM seçeneğinin varolmasının, bu alternatifin kullanılmasını ve devletler arasındaki hukuki nitelikli uyuşmazlıkların uluslararası yargıya sevkini teşvik edebilmesi olasılığı, öğretide dile getirilmiştir (Charney). Dünyanın belli başlı deniz ulaşım ve iletişim yollarının kıyıda 200 mil mesafe dahilinden geçmekte olduğu hatırlandığında, dünya çevresinde mevcut 150 civarında kıyı devletini içeren pekçok uyuşmazlığın ortaya çıkabileceği ve bunlardan yargısal çözüme uygun olanların hallinde DHUM ve UAD dahil uluslararası forumlara çok iş ve işlev düşebileceği düşünülmektedir.

⁷⁷ Hazırlık Komisyonu'nun Genel Komitesi tarafından toplanan bir uzmanlar grubu, deniz yatağındaki ilk üretimin 2001 ila 2010 arasında gerçekleşeceği sonucuna varmışlardı. Bkz: UN Doc. LOS/PCN/BUR/R.32 (1994).

⁷⁸ Jonathan I. Charney, "International Law Implications of the 1994 Agreement", 88:4 AJIL (1994).

⁷⁹ Prof.Dr.Rüdiger Wolfrum'un Alman DPA haber ajansına verdiği 2 Ağustos 1996 tarihli bu mülakatında, ayrıca, DHUM'un kurulmasını uluslararası hukukta bir "kuantum sıçraması" olarak nitelmiştir.

VI.Sonuç

Türkiye'nin deniz hukukunun gelişimini çok yakından, analitik ve yorumcu gözle takip etmesi coğrafyasının bir gereği olarak ortadadır. Ülkemizin BMDHS'ye taraf olmaması, bu Sözleşme'nin uygulamasını da izlememesini haklı çıkarmayacaktır. Aksine, bu makale kalcme alındığında taraf sayısı 104'e ulaşan BMDHS'nin uluslararası deniz hukukunun geleceği üzerinde sözsahibi olacağı ve deniz hukukunun, belirli konuları itibarıyla teamülü kanunlaştıran bu Sözleşme'nin hilafına gelişmeyeceği zor bir tahmin olmasa gerektir. Türkiye'nin Sözleşme çerçevesinde kabul ettiği ve hatta halen uyguladığı pek çok sayıda hüküm mevcut bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye, karasularının 12 deniz milinden daha geniş olmasını kabul etmemekte ve bütünüyle farklı ve özel konum arzeden Ege dışındaki karasularını 12 mil olarak belirlemektedir. Aynı şekilde, Ege'de karasularını 6 mil olarak kabul etmesi de, karasularının en fazla oniki mil olabileceğini hükme bağlayan BMDHS'nin lafzına uygun düşse gerektir. Bir diğer örnek, Türkiye'nin 5 Aralık 1986 tarihinde Karadeniz'de 200 deniz millik Münhasır Ekonomik Bölge ilan etmesi olacaktır. Buna karşılık, BMDHS'nin Türkiye açısından kabul edilemeyecek unsurları da bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, ister bu Sözleşme'nin ilerde çıkarlarımız istikametinde tadilini mümkün kılacak argüman hazırlığının, ister taraf olmamanın bir deniz ve giderek de denizci ülkesi olan Türkiye'ye etkileri konusundaki incelemelerin kesintisiz yapılmasının elzem olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, DHUM ve UAD içtihadının da bu çerçevede dikkatle izlenmesinin ve Üniversitelerimiz ile araştırma kurumlarımızda bunlara ilişkin dokümantasyonun toplanarak, uzmanlarımızın istifadesine açılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Türkiye'nin genel uluslararası deniz hukukunun gelişiminden muhakkak surette etkileneceği gözönünde tutulduğunda, bu konuda uzman hukukçularımızın yetiştirilmesine belirli bir öncelik ve kaynak atfedilmesinin, ülkemizin hayati çıkarlarının savunulmasına ancak olumlu katkılarda bulunacağı hususunda müellifin tereddütü bulunmamaktadır.